

NOVI ARHIVSKI NALAZ O GLAGOLJAŠKOJ TISKARI U SENJSKOJ DRAGI

Prvi podatak o tiskarskom pothvatu kod nas Hrvata odnosi se na godinu 1483., kada je bio tiskan prvi glagoljski misal u još definitivno neutvrđenoj tiskari. Do sada je utvrđeno da je glagoljaška tiskara u Kosinju u Lici djelovala svakako g. 1491. kada je u njoj tiskan glagoljski brevijar, od kojeg je do danas poznat samo jedan primjerak, a čuva se u biblioteci »San Marco« u Veneciji. O njemu govori senjski biskup Sebastijan Glavinić u svom opisu Like i Krbave oko g. 1696. kad je on prvi put pohodio te krajeve nakon oslobođenja od Turaka.¹

U Senju je djelovala glagoljaška tiskara u godinama između 1494. i 1508. i o njoj imademo najviše izravnih dokaza kao i do sada najveći broj evidentiranih tiskanih glagoljskih knjiga (njih sedam). Poznajemo i glavne osobe vezane uz tu tiskaru, a sve su one pripadale gremiju senjskog Stolnog kaptola: osnivač tiskare Blaž Baromić, kanonik crkve senjske, Silvestar Bedričić, arhižakan i vikar senjski, Urban z Otočca i Toma Đakon (Katridarić), kanonici crkve senjske, te Petar Jakovčić, vikar i arhidakon senjski.

Više je istraživača naše kulturne prošlosti, posebno glagoljaškog tiskarstva, postavljalo pitanje uže lokacije glagoljaške tiskare u Senju. U zadnje vrijeme bavio se tim pitanjem i o njemu pisao sada već pokojni senjski konzervator dr. Vuk Krajač. Njegova teza o kući na Gorici br. 24 nije toliko argumentirana da bi mogla podnijeti znanstvenu kritiku i da bi mogla biti prihvaćena bez daljnjih dokaza.² Znamo samo iz kolofona nekih senjskih izdanja da su te knjige tiskane u kući Silvestra Bedričića, arhidakona senjske crkve. Lokaciju same kuće do sada ne znamo.

Možda će podatak koji ovdje iznosim bar malo osvijetliti i taj problem, a svakako će biti zanimljiv za povijest glagoljaških tiskara kod nas.

Kao arhivist biskupskog i kaptolskog arhiva u Senju, prigodom sredi vanja ovih arhiva koji su teško stradali u prošlosti, napose u tijeku drugog svjetskog rata, naišao sam na jedan zapis koji smatram značajnim i zanimljivim, a koji do sada još nije bio poznat niti objavljen. O čemu se radi?

U originalnom zapisniku II, kanonske vizitacije senjskog kaptola i klera po biskupu Vuku Čoliću iz godine 1751. na pitanje o starosti kaptola, o funkcijama i broju kanonika, odgovara pod prisegom senjski kanonik, arhiprezbiter (druga čast u kaptolu) Ivan Draganić, da ne može sa sigurnošću utvrditi starost senjskog kaptola.

¹ Biskupski arhiv — Senj, F I. br. 14 B.

² Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske G. IX br. 1 Zagreb, veljača 1960. str. 20—26.

Zatim kaže: Nakon pogibije senjskog biskupa Antuna de Dominisa 21. V 1596. pod tvrđavom Klis bilo je, kako govore, najprije sedam kanonika. I nastavlja novom rečenicom koja doslovno u izvorniku glasi: »Archidiaconus autem ut memini me legisse in aliquo libro Glagolitico Comitibus de Conti, habitabat in Draga Sive in Valle, ibique Typographia Glagolitica fuit«. (pod-
crtao V. K.)

U hrvatskom prijevodu: »Arhiđakon pak, kako se sjećam da sam čitao u nekoj glagoljskoj knjizi grofa de Conti, stanovao je u *Dragi ili Valle, i ondje je bila glagoljska tiskara*«³

Prema tome, kanonik Draganić zna, i to iz jednog pisanog ili tiskanog glagoljskog izvora, da je u Dragi bila glagoljska tiskara.

Ovo je do sada prva i jedina vijest o još jednoj glagoljaškoj tiskari kod nas osim onih u Kosinju, Senju i Rijeci. Nema razloga sumnjati u istinitost Draganićeve izjave. On ju je dao svom biskupu pod prisegom, navodi odakle crpi to znanje i ne može se ni po čemu razabrati da bi on osobno imao bilo kakvog interesa za postojanje ili nepostojanje te tiskare. On to izjavljuje više od dva stoljeća nakon njena postojanja.

Nakon djelatnosti senjske glagoljaške tiskare od 1493. do 1509. nigdje ništa ne znamo da se u Senju nešto tiskalo, bilo glagoljicom bilo latinicom, sve tamo do XIX. stoljeća.

Prema tome, u navedenu Draganićevu podatku sačuvana je do g. 1751. lokalna tradicija: ili se stara senjska glagoljaška tiskara nalazila u Dragi, a ne na užem području grada Senja, ili je u Dragi djelovala glagoljaška tiskara prije ili poslije njena djelovanja u samom gradu Senju.

Kad sam prvi put pročitao navedeni podatak, odmah sam bez promišljanja pomislio da se tu može raditi samo o Senjskoj dragi, iako tamo ne stoji izričito »Senjska draga«, nego »in Draga Sive in Valle«. Kasnije sam se zapitao imade li bilo kakvo opravdanje da se tu zaista radi o Senjskoj dragi.

Pokušao sam stvar razjasniti. Tražio sam za to daljnje podatke u arhivima u kojima radim. Pronašao sam jedan dokumenat koji sam ocijenio kao originalni koncept promemorije Vuka Homolića, opata sv. Križa u Senjskoj dragi i senjskog kanonika, pisane između 1754. i 1777., o stanju te opatiije, pastoralnim problemima i njenoj povijesti, upravljene nekoj višoj crkvenoj ili državnoj ustanovi.⁴

Tu se navodi kako u nekom starom ilirskom rukopisu (»antico Manoscritto Ilirico«) stoji da je u opatijskoj crkvi sv. Križa, ustanovljena g. 1484. bratovština pod imenom sv. Križa, za vrijeme opata i župnika sv. Križa Ivana Dubrovčanin (Dubrovčanina?), te da je ova opatiija u to vrijeme cvala sve do turskih provala.

U Tajnom pak vatikanskom arhivu nalazi se dokument gdje Stjepan Frankopan, senjski knez, moli 4. V 1452. da se nakon rezignacije franjevca Blaža Ivana de Ragusio Opatija sv. Križa u Dragi (»Abbatia monast. S. Crucis de Valle, O. S. B. Signien. dioec.«) podijeli njegovu kapelanu. Molba je pozitivno riješena.⁵

Bio ili ne bio Ivan Dubrovčanin onaj isti Ivan koji se spominje u molbi Stjepana Frankopana (De Ragusio), ostaje činjenica da 1452. g. i još nešto

³ Biskupski arhiv — Senj, F. I. br. 49 B.

⁴ Kaptolski arhiv — Senj, F. II. br. 13 K.

⁵ Archivio Segr. Vaticano — Regesta supplicantium, Vol. 459, fol. 52.

Hic illis eant ab initio 7 Carci, Archidiaconi
 ni ne legisse in aliquo libro glagolitico Comitil de Conti, ha-
 bitabat in Draga Sive in Valle ibique Typographia Glago-
 litica fuit. nunc autem dum Carci ad 10 et dignitate, Archi-
 diaconi, Archiepiscopus, Synodus et Brimicerij. Inter. 2.

Quid: Capitulum quidem non est ita ordinatum, ut sicut
 Lyrodale, aut à Leconfecti aut ab aliquo confirmati; etiam
 regulati observat. Quod quidem, cui incumbit ab omni era-
 bili, laudabili introducere consuetudine, sine omni in perfic-
 ne. Legato tam quoad sacra cantata, quam manualia
 servat fideliter. Consuetudo legitime omnia beneficia. Inter. 24

Sl. 28 — »Archidiaconus autem, ut memini me legisse in
 aliquo libro Glagolitico Comitil de Conti, habitabat in
 Draga Sive in Valle ibique Typographia Glagolitica fuit.»
 U hrvatskom prijevodu: »Arhidakon pak, kako se siećam

da sam čitao u nekoj glagoljskoj knjizi grofa de Conti,
 stanovao je u Dragi ili Valle, i ondje je bila glagoljska
 tiskara.«

ranije nije bilo više benediktinaca u njihovu samostanu — Opatiji sv. Križa u Senjskoj Dragi, jer se u molbi kaže da je ta opatija »vacans jam dudum«, tj. prazna već neko vrijeme.

Osim toga, ona je u to vrijeme cvala, a to znači da su samostanske zgrade postojale i da se tamo vršila stanovita crkvena djelatnost. Nije li moguće na temelju rečenoga pretpostaviti da su od tada senjski kanonici i kaptolski dostojanstvenici bili imenovani opatima sv. Križa u Senjskoj dragi? To više kad znamo da je 1469. grad Senj bio oduzet Frankopanima⁶ i da su od tada gradom Senjom kroz dva stoljeća upravljali kraljevski kapetani, ali tako da se općina upravljala po svojem statutu i stečenim privilegijama. A § 167. statuta grada Senja iz g. 1388 glasi: »Plemići senjski imadu pravo patronata u crkvi sv. Križa u Senjskoj Dragi imenovati župnika ili opata te crkve.«⁷

Prema tome, nisu više Frankopani predlagali svoje kapelane franjevce za opate sv. Križa u Senjskoj dragi, nego su to sada činili senjski plemići ili gradski magistrat.

Vrlo je vjerojatno da su tu funkciju davali svojim sugrađanima, uglednim dostojanstvenicima senjskog kaptola. Kao potvrdu ovakvu zaključku mogu navesti i nekoliko takvih slučajeva od godine 1682. pa dalje. Te godine podijelio je grad Senj Opatiju sv. Križa (tada već razoren samostan i derutna crkva) arhiđakonu senjske katedrale Mihaelu Desantiću. Iza njega postaju na isti način opatima sv. Križa: prepošt senjskog kaptola Juraj Homolić, zatim Ivan Homolić i Vuk Homolić, senjski kanonici. Zadnji je nosio taj naslov pok. prepošt senjskog kaptola Ivan Vidas, koji je umro g. 1955. g.

Možemo li dakle pretpostaviti da je u praznom benediktanskom samostanu u Senjskoj dragi bila smještena i glagoljaška tiskara? Nije li možda »hiža gospodina arhižakna Silvestra Bedričića« iz kolofona Naručnika plebanuševa i Transita sv. Jeronima bila upravo bivši benediktinski samostan u Senjskoj dragi, gdje je on mogao stanovati radi vođenja tiskare? Nisu li tada prazne samostanske prostorije upravo pozivale da se u njih smjesti jedan takav pogon kao što je tiskara? Tamo je bilo mjesta i za radionice i za skladište materijala i za nastambu osoba.

Ako se prihvati podatak arhiprezbitera Ivana Draganića o glagoljaškoj tiskari u Dragi kao pouzdan i istinit, a za protivno držim da nema razloga, onda nam se nameće još jedna poteškoća: Kako to da nam se do danas nije sačuvao niti jedan jedini primjerak neke knjige (ili barem njezina dijela) za koju bismo mogli ustanoviti da je tiskana u toj glagoljaškoj tiskari? Poznato nam je da imade tiskanih glagoljskih knjiga ili dijelova knjiga za koje nije s potpunom sigurnošću ustanovljeno gdje su tiskane. Ta ni glasoviti misal iz 1483. nema oznake mjesta tiskanja, a ne postoje ni jednodušne ocjene stručnjaka o tiskari iz koje je potekao. Ako bi pak jednom bilo utvrđeno da je stara senjska glagoljaška tiskara bila smještena u nekadašnjoj benediktinskoj Opatiji sv. Križa u Senjskoj dragi, onda bi svakako otpala i gornja poteškoća.

Nemam nikakvih pretenzija da ovo smatram dokazanom činjenicom niti je to moja tvrdnja, nego je samo pretpostavka sa stanovitim obrazloženjem, a s kojom će računati oni znanstvenici koji budu znali i htjeli dalje osvijetliti problem lokacije stare senjske glagoljske tiskare.

⁶ P. Tijan: Senj, Zagreb 1931. str. 10.

⁷ M. Magdić: Topografija i poviest grada Senja, Senj, 1877. str. 79.